

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Олена Савченко,

аспірантка, завідувач лабораторії швейного виробництва кафедри дизайну факультету технологій та дизайну Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0001-8210-6997>

Анотація. Особливу увагу в період війни, слід приділяти критичному мисленню, адже вміння самотійно і критично осмислювати швидкоплинні події, складнощі реального життя є дуже важливим для сучасної людини. Тому, що війна вимагає від особистості нового рівня розвитку особистісних якостей – уміння швидко адаптуватись, змінюватись, вдосконалюватись. Знаходити внутрішній потенціал з метою адаптації в нових умовах, а також знаходити шляхи вирішення тих завдань, які виникають в нестандартній ситуації. Цей процес виразно проявляється в підлітковому віці, так як в цей період, в умовах звичайного життя, а особливо в умовах війни, особистість аналізує велику кількість нової інформації, а також формує власну життєву позицію.

Ключові слова: критичне мислення, потенціал, інформаційні джерела, психологія, навички.

DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING OF STUDENTS IN WARTIME CONDITIONS

Olena Savchenko,

PhD student, Head of Sewing Production Laboratory Department of Design Faculty of Technology and Design Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv, Ukraine

Abstract. Particular attention should be paid to critical thinking in times of war, because the ability to independently and critically interpret fleeting events, the complexities of real life is very important for a modern person. Because the war requires a new level of development of personal qualities from the individual - the ability to quickly adapt, change, and improve. To find internal potential in order to adapt to new conditions, as well as to find ways to solve those tasks that arise in a non-standard situation. This process is clearly manifested in adolescence, since during this period, in the conditions of ordinary life, and especially in the conditions of war, the individual analyzes a large amount of new information, and also forms his own position in life.

Keywords: critical thinking, potential, information sources, psychology, skills.

На даний час Україна знаходиться в стані війни. В цей період виникає і діє велике розмаїття різних інформаційних джерел, які спонукають до споживання тієї чи іншої інформації як в її окремих частинах, так і в сукупності в цілому.

Теоретичне вивчення зазначеної проблематики, дає розуміння, що дослідження критичного мислення особистості здійснювалося науковцями різних галузей психології. Так, загальна психологія розглядає критичне мислення, як мислення вищого порядку в загальній структурі мислення (Клустер, 2002). Психологія праці досліджує роль рівня розвитку критичного мислення особистості в трудовій діяльності. Педагогічна психологія розглядає критичне мислення як здатність особистості вирішувати неординарні практичні завдання, формулювати судження відносно правдивості та реальності заяв або відповідей щодо розв'язання проблем (Козира, 2017). Психологія війни, робить критичне мислення

первинним щитом для захисту від неправильних подальших кроків за наслідками прийняття неправильного рішення.

Дослідження напрямків критичного мислення здійснювалось цілим рядом зарубіжних та вітчизняних науковців. До зарубіжних науковців, які займались вивченням критичного мислення особистості можна віднести: Дж. Брунера, Д. Дьюї, Д. Клустера, А. Кроуфорда, М. Ліпмана, Д. Макінстера, С. Метьюз, Р. Пауля, Ж. Піаже, Д. Халперна та ін (Кроуфорд, 2006). Серед українських учених вивченню цього питання приділяють значну увагу: І. Бондарчук, Т. Воропай, О. Пометун, С. Терно, О. Тягло, Л. Терлецька та інші (Пометун, 2018). Отже, означена проблематика має давню історію дослідження в багатьох сферах. Проте дослідження питання розвитку критичного мислення осіб юнацького віку під час війни залишається відкритим і дотепер. Все вищезазначене наводить на думку про необхідність комплексного дослідження даного явища.

Загалом, структура мислення людини складається з трьох рівнів, при цьому, кожний наступний рівень включає в себе попередній: загальне мислення - це загальний процес обробки інформації; предметне мислення - це процес обробки інформації з певної теми за допомогою різних методів наукового дослідження, що збагачений предметними та методологічними знаннями; критичне мислення - це процес контролю та оцінки перебігу загального та предметного мислення, їх вдосконалення.

До основних властивостей критичного мислення відносяться: усвідомленість, самостійність, незалежність, цілеспрямованість, рефлексивність, логічність, раціональність та самоорганізованість.

Однією з найсуттєвіших властивостей критичного мислення є високий ступінь усвідомленості власних розумових дій та їх співвідношення до власного волевиявлення в подальшій реалізації. Усвідомленість породжує самостійність та незалежність, які характеризуються вмінням людини ставити нові завдання й розв'язувати їх не користуючись допомогою інших людей. Ідеї, оціночні судження та переконання формуються особистістю самостійно, незалежно від інших, в результаті пошуку та аналізу, але при цьому критичне мислення допускає прийняття ідей та переконань іншої людини (Пометун, 2016).

Ще одна властивість критичного мислення - цілеспрямованість. Вона виражається в підпорядкованості всього процесу досягненню цілі. Критичне мислення, зазвичай окрім однієї загальної мети має декілька маленьких цілей, вирішення кожної з них в результаті приводить до досягнення загальної мети. За виправлення помилок та врахування змін умов, які виникають в процесі критичного мислення, відповідальною є логіка. Вона проявляється в оцінці причинно-слідчих зв'язків між окремими елементами процесу мислення та етапами вирішення проблеми за допомогою різних засобів.

Раціональність та організованість критичного мислення має будуватись на основі гнучкості до змін, зберігаючи при цьому загальну направленість. Цьому сприяє рефлексивність. Від розвитку рефлексивних вмінь індивіда залежить побудова та результативність процесу критичного мислення.

Перелік основних навичок, які необхідні для критичного мислення, включає в себе спостережливість, здатність до інтерпретації, аналізу, виведенню висновків, вміння давати оцінки. Критичне мислення використовує логіку, а також широкі критерії інтелектуальності, такі як ясність, правдоподібність, точність, значимість, глибина, кругозір і справедливість.

Творча уява, ціннісні установки, мобільність, ригідність мислення і в меншій мірі виражена емоційність також є складовими частинами критичного мислення.

Отже, важливість прийняття рішень, вироблення власної думки незалежної від інших, аналіз отриманої інформації, вирішення проблем - це те, з чим зустрічається особистість впродовж власного життя. Тому розвиток критичного мислення має важливе значення в житті кожної людини.

Учні 5 – 9 класів характеризується виробленням світогляду, переконань, характеру, життєвим самовизначенням, це період самоствердження, бурхливого розвитку самосвідомості. Внаслідок розвитку мислення в учнів активізується застосування критичного ставлення до отримання будь-якої інформації та, відповідно до цього, її відбір та диференціація, що робить цей процес особливо важливим в умовах війни. Адже, в сучасному світі жорстока війна проходить не лише на полі бою, а й в інформаційному просторі, що вимагає від юнаків досить швидкого критичного розмірковування, яке передбачає залучення таких процесів, як аналіз, синтез і порівняння. Це вкрай важливо для становлення та розвитку критичного мислення, тому що в період введення бойових дій на території України, від особливостей сприймання, якості обробки інформації та від прийнятого рішення людини може залежати її психічне, фізичне здоров'я і життя загалом.

Враховуючи той факт, що молодь майже весь час проводить в соціальних мережах споживаючи дуже велику кількість нової інформації (навіть не за день, а за годину), учні можуть бути досить вразливими, але критичне мислення виконує функцію фільтра допомагаючи обробляти отриману інформацію (Коленіченко, 2015). Якщо в умовах звичайного життя, учні мають змогу поступово розвивати своє критичне мислення, вирішуючи буденні справи та отримуючи не завжди велику кількість нової інформації, то в умовах війни розвиток критичного мислення підлітків має відбуватись швидко та ефективно, для того, щоб сформувати власну життєву позицію, реалістичне бачення дійсності та зберігати своє психічне здоров'я.

Функціонування критичного мислення підлітків, під час вирішення проблемних задач (які часто виникають в період війни), має чотири основні етапи, перший з яких – зіткнення з проблемою або породження проблеми, що потребує рефлексивного та особистісного рівнів мислення (рефлексії наявних знань та власних здібностей). Критичне мислення учнів 5-9 класів в момент оцінки нової інформації, базується на таких принципах:

– виявлення і спростування припущень (Постає у вигляді двостороннього процесу. З одного боку, така навичка включає вивчення припущень, які приховані в фактичному матеріалі, який представлений, наприклад, політиком. З іншого боку, вона показує усвідомлення того, як припущення людини впливають на її мислення. Учні, які критично осмислюють нову інформацію намагаються відділити думку від факту. В період війни така навичка є надзвичайно важливою, адже в новинах може з'являться дуже багато думок різних експертів, але ці думки можуть бути не підтверджені ніякими фактами);

– перевірка фактичної точності та логічної послідовності (Отримуючи та оцінюючи нову інформацію (наприклад, під час читання новин), індивід намагається відповісти на два основних запитання: «Наскільки фактично точна інформація? Чи є ця інформація логічною та послідовною, чи в ній є помилка?». Учні, які критично мислять приділяють увагу доказам, на яких будується заява. В умовах війни, іноді, зробити це досить важко, але в такому разі більш правдивою може бути інформація з офіційних державних джерел);

– розгляд контексту (Отримуючи нову інформацію, людина яка критично мислить завжди задає собі питання про те, в якому контексті дана інформація має сенс. Відбувається аналіз того, чи може ця інформація бути використана в іншій ситуації, чи лише в особливих умовах);

– вивчення альтернатив (Така навичка допомагає юнакам всебічно оцінити інформацію, та визначитись з тим, яку думку вважати правильною, адже в період війни виникає дуже багато думок, і деякі з них, можуть бути абсолютно протилежними).

Розглянуті принципи формують основу критичного мислення юнаків. Взяті разом, вони дозволяють сформулювати власну життєву позицію та критично осмислити будь-яку інформацію, особливу ту, яку особистість отримує з засобів масової інформації в період війни.

Критичне мислення допомагає молоді розпізнавати ці маніпуляції, оцінити кому вони вигідні та не реагувати, не піддаватись їм, бути здатним до компромісу, що допомагає не реагувати агресивно, не піддаватись емоціям (відстоюючи лише свою точку зору), допомагає спокійно оцінити ситуацію з різних сторін, і можливо, визнати, що власна точка зору, в даний момент, може бути не зовсім правильною. Унаслідок аналізу інформації, викладеної в мережі інтернет (новини, аналітичні програми), соціальні мережі (Фейсбук, ТікТок) щодо сприйняття особами юнацького віку, загалом можна зробити висновок, щодо динаміки розвитку критичного мислення в умовах війни, де: близько 55-57% респондентів повністю довіряли отриманій інформації до війни, а 40-42% – не довіряли отриманій інформації; близько 35-38% довіряли отриманій інформації через пів року війни, а 65% - не довіряли; близько 45% респондентів перевіряли отриману інформацію на достовірність до війни, а 55% – не перевіряли отриману інформацію в інших джерелах; 55% респондентів перевіряють отриману інформацію на достовірність через півроку війни, а 45% - не перевіряють.

Висновки: Теоретично було обґрунтовано сутність поняття критичне мислення та його особливості в осіб юнацького віку в умовах війни, які полягають в умінні: проаналізовано загально доступні інформаційні джерела та здатність бнаків сприймати інформацію в них; аналізувати поточну ситуацію загалом; швидко приймати правильне рішення не спираючись лише на емоції та переживання; знаходити компроміс та оцінювати власну точку зору.

Список посилань

Клустер, Д. (2002). Що таке критичне мислення. *Вісник програм шкільних обмінів*, 29, 5-13.

Козира, В. М. (2017). *Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі*. Астон.

Кроуфорд, А. (2006). *Технології розвитку критичного мислення учнів*. Плеяди.

Пометун, О. І. (2018). Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*, 2, 89-98.

Пометун, О. І. (2016). *Навчаємо мислити критично: посібник для вчителів*. Ліра.

Коленіченко, Т. І. (2015). Концептуальні засади дослідження проблеми адаптації особистості до нових умов життєдіяльності. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*, 43, 431-435.